

УДК 821.09(477)

ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ЗМАГ ЧАСОПИСУ «ПРОБОЄМ» (1933–1944)

Наталія РЕБРИК

*Закарпатський художній інститут,
вул. Минайська, 38/80, Ужгород, Україна, 88015*

Проаналізовано діяльність молодіжного часопису підкарпатських українців «Пробоем», який виходив у Празі в 30–40-х роках. На сторінках видання висвітлювали важливі культурно-мистецькі, державотворчі та національно-визвольні проблеми.

Ключові слова: часопис, нація, українське Підкарпаття, Карпатська Україна, національно-визвольна боротьба, український культурний націоналізм.

У 1919 році після приєднання Закарпаття до Чехо-Словаччини обіцяної автономії край не отримав, тому боротьба за утвердження своєї національної ідентичності, за визнання себе частиною українського народу тривала. Уряд Чехо-Словаччини вважав Підкарпатську Русь своєю колонією, сировинним придатком республіки, який можна «швидко чехізувати, винародовити й ізолювати» [20, с. 30]. Офіційна Прага пробувала силоміць наставити заборон щодо українства, але зупинити органічного процесу становлення українського Підкарпаття їй так і не вдалося. Природний перехід на українську літературну мову й фонетичний правопис, діяльність «Просвіти» та «Пласту», українського учительства, різних українських політичних партій, виступи української преси, розвій українського письменства й театру, маніфестації і рішення з'їздів молоді (1929, 1934) і Всепросвітянського з'їзду 1937 року, формування націонал-патріотичної еліти – все це призвело до створення Карпатоукраїнської держави у 1938–1939 роках. Для всього світу стає зрозумілим, що населення Закарпаття з етнічної маси стало народом і, за висловом поета, «дозріло до власної держави».

Часопис української молоді «Пробоем» став предметом дослідження Сергія Панька та Леся і Любомира Белеїв, які досліджували проблему Карпатської України на сторінках журналу.

У нашому дослідженні спробуємо довести ту думку, що часопис української молоді «Пробоем» у 20–30 роках ХХ століття став націєтворчим дієвим друкованим органом, який у складних політичних умовах зумів підтримати високий патріотичний дух, zorganizувати свідомі суспільно-літературні брости до Чину в ім'я Великої України.

На арену національно-визвольної боротьби у цей час виходить українська молодь Закарпаття. Перш за все відзначимо, що вступ молодих людей до громадсько-політичного життя краю став досить промовистим фактом її внутрішньої активізації. Насамперед,

це проявилось в обстоюванні національних прав покривдженого народу та офіційне декларування готовності до рішучої боротьби за їх утвердження.

Так, 7 липня 1929 року в Ужгороді був проведений I народовецький з'їзд молоді. Відразу ж зазначимо стосовно терміну "народовецький". Останній у 1920–1930-х роках позначав рух національно свідомої молоді краю за національне відродження закарпатських українців. Його вживання мало на меті позначити культурно-національну і мовну єдність його учасників з рідним народом. Традиційно у відповідній історичній літературі відзначалося, що це був перший організований виступ закарпатської молоді на захист національних прав свого народу, в резолюціях якого вперше офіційно задокументовано про вживання назви «українець» стосовно жителів Закарпаття та зафіксовані загальноукраїнські устремління його учасників [14, с. 89]. Головним здобутком проведення I з'їзду української народовецької молоді Підкарпатської Русі стало прийняття на ньому двох документів – резолюцій з'їзду, що були написані двома мовами – чеською і українською – у формі офіційного звернення до чеської влади та прокламації із зверненням до всієї молоді українського Підкарпаття. Вони надруковані після проведення з'їзду у видавництві товариства «Унію» в Ужгороді. Структурно документи склалися з офіційного звернення до чеських урядників під назвою «Ваша достоїнність!», самих резолюцій, що поділялись на шкільні, економічні, соціально-національні, та повідомлення про конфіскацію працівниками чеської цензури окремих рядків з резолюцій, надрукованих у газеті «Свобода», за антидержавне спрямування їх змісту. Документ підписали члени ліквідаційного комітету з'їзду М. Русинко, В. Гренджа-Донський та Ю. Сопко. Більшість (16) пунктів у розділах резолюцій з'їзду складають шкільні (освітні) вимоги, що самозрозуміло з огляду на склад його учасників та їхні потреби. Найменше присвячено економічним вимогам (4), і 8 пунктів складають національно-соціальні вимоги [14, с. 91].

Основним досягненням у проведенні I з'їзду народовецької молоді на Закарпатті варто вважати прийняття постанови про те, що мешканці Підкарпатської Русі є частиною великого українського народу, і рішення про закріплення за ними назви «русини-українці». Проте резолюції з'їзду засвідчили і гострий протест закарпато-української молоді проти неофіційної політики уряду Праги в освітній сфері – політики денационалізації та чехізації місцевого населення. Це насамперед проявлялося у заснуванні чеських шкіл на Закарпатті, де чеська національна меншина складала меншість громади села. Учасники з'їзду вимагали від влади розширити мережу початкових та середніх шкіл з українською мовою навчання, а також заснувати вищий навчальний заклад на Підкарпатській Русі – український університет в Ужгороді. Окрім цього, вимагалось усунення із педагогічних колективів навчальних закладів викладачів та учителів, які не володіли українською мовою, і залучення до навчальної роботи педагогів українців. Висловлювався протест проти політики русифікації місцевого населення, спрямованої на витворення із закарпатських українців якогось окремого міфічного етносу, проти запровадження двомовності в освітній сфері та призначення урядовців чеської національності у деяких відомствах шкільного (освітнього) реферату. Учасники з'їзду вимагали призначення на провідні посади в управлінні освітою на Підкар-

патській Русі лише вихідців із місцевого населення – українців, які мали відповідну кваліфікацію.

Такі різкі вимоги і протести, з одного боку, були продиктовані необхідністю збереження молодого підростаючого покоління від повної національної дезінтеграції та поступової асиміляції в середовищі сусідніх народів, а з іншого, став наслідком втрати довіри в середовищі закарпатської молоді до представників інших націй, ворожих до українців.

На нашу думку, постанови I з'їзду народовецької молоді Підкарпатської Русі 1929 року, засвідчили про появу явища так званого українського культурного націоналізму серед студентського та шкільного активу краю. Український культурний націоналізм був спрямований на захист національно-культурних та мовних прав населення Закарпаття перед ворожим наступом русофільства та загрозою реалізації асиміляторських проєктів урядів різних держав. Недарма в одній із промов 7 липня 1929 року адвокат Михайло Брацайко говорив про те, що закарпатські українці мають багато зовнішніх і внутрішніх ворогів. У самих резолюціях з'їзду був зафіксований заклик до всіх українців краю активно боротися на мовно-культурному полі проти політики денационалізації, за пробудження національної свідомості українців Підкарпатської Русі. Молодь як найбільш активна верства суспільства претендувала на роль своєрідного захисника власного народу від повної національної дезінтеграції та розчинення у мовно-культурному середовищі сусідніх народів. Саме тому і висувалась ідеологія українського культурного націоналізму як найбільш альтернативна й дієздатна, яка зможе сконсолідувати і згуртувати весь український народ, врятувати його від повної національної загибелі.

У зв'язку з вищесказаним, можна говорити про певну радикалізацію українофільського руху на Закарпатті наприкінці 1920-х років у протистоянні з русофільською течією та посиленням на нього тиску з боку чеської влади. Однак, на відміну від розвитку українського національно-визвольного руху в Галичині, на Підкарпатській Русі він мав поки що суто мовно-культурницькі форми, спрямовані на захист мовних і культурних прав мешканців краю. Його представники в той момент не вважали за необхідність втручатися в політичну боротьбу за національні права українського народу.

Питання ж проникнення ідей українського націоналізму на Закарпаття у його теоретичній формі потребує ще свого подальшого дослідження, однак тут лише відзначимо, що його головним джерелом стало активне спілкування закарпатських студентів у провідних вищих навчальних закладах Чехо-Словаччини з представниками української політичної й культурної еміграції, а зокрема, з членами націоналістичних організацій, що виникли у її середовищі в 1920-х роках (ЛУН, ГУНМ, СУНМ та інші). Очевидно також, що значний вплив на закарпатську молодь справили теоретичні праці Д. Донцова, надруковані ним у «Літературно-Науковому Віснику». Однак нам достеменно не відомо, який безпосередній вплив мало утворення Організації Українських Націоналістів (ОУН) у Відні на I установчому зборі 28 січня – 3 лютого 1929 року на проведення і прийняті постанови I з'їзду народовецької молоді Підкарпатської Русі.

Підсумовуючи розгляд перебігу I з'їзду народовецької молоді Підкарпатської Русі, варто відзначити, що його проведення започаткувало рух закарпатської молоді – пе-

редового національно свідомого шкільного й студентського активу краю за національне відродження Закарпаття. Саме із цього середовища у 1930-х роках сформувався основний актив Крайової Екзекутиви ОУН Закарпаття. Усе це дає підстави вважати проведення I з'їзду української народовецької молоді Закарпаття 1929 року початком зародження українського націоналістичного руху в краї, який цілком зосереджувався на мовно-культурному полі. При цьому очевидно, що цей процес проходив незалежно від утвореної в лютому 1929 року ОУН, а був радше ціоналістичної ідеології та руху в українському еміграційному середовищі на території Чехо-Словаччини.

Літературною трибуною народовецької молоді Підкарпаття став журнал «Пробоем» (1933–1944) – явище унікальне і, на жаль, малодосліджене. Аркадій Животко у своїй «Історії української преси» (Регенсбург, 1946 року) зауважив про часопис: «З 1933 р. починає видавати М. Лелекач новий часопис для молоді “Пробоем”, що пізніш перетворився під веденням С. Росохи в загальний літературно-науковий орган і виходив до 1939 р.» [3, с. 317–318]. Про журнал для закарпатської молоді згадують у різних працях тільки Олекса Мишанич, Микола Ільницький, Петро Іванишин, Лідія Голомб, Олег Баган, Марія Козак, Василь Габор та ін. Олександр Пагіря у дослідженні «Карпатська Січ: військово-формування Карпатської України» дав правдиву і ґрунтовнішу довідку про журнал: «“Пробоем” – часопис підкарпатської молоді, неофіційний друкований орган Краєвої Екзекутиви ОУН Закарпаття, а з 1940 р. – ОУН(м). Виходив у 1934–1944 рр. у Празі. Засновник та головний редактор – С. Росоха. На його сторінках друкувалися члени закордонного проводу ОУН О. Чемеринський, Я. Стецько (Зенон Карбович), Д. Андрієвський, М. Сціборський (Органський), Є. Онацький, В. Мартинець та інші» [12, с. 15]. Як стверджує С. Лісіна у праці «Публікації з військових питань в націоналістичній періодиці Буковини та за кордоном України», «“Пробоем” – орган Проводу ОУН на Закарпатті, який виходив з 1933 року у Празі, де цензура була дещо ліберальнішою. Редагував часопис Степан Росоха, пізніше – Федір Гайович та Андрій Гарасевич. Газета, крім передових статей, мала постійні рубрики: “Рух молоді”, “Хроніка”, “В Україні”, “Світова політика”. Основне завдання журналу у вихованні молоді та підготовці до збройного повстання здійснювалося через публікації: Т. О. “Боротьба”, Микола В. “Будуймо український націоналістичний фронт”, Штефанець Ю. “Виховуймо здоровий провід народу”, Мандюк П. “Збройне повстання Гуцульщини”, Росоха С. “Ми непереможні!”. З проголошенням Карпатської України та розвитком військових подій газета постійно публікувала подробиці бойових операцій: Чумалівський М. “Бій у Підгорбі”; Н. Р. “З Іршавського фронту”; М. С. “Бій під Горондою”; Чумалівський М. “Бій у Пістрялові”; а пізніше тлумачила місце націоналістів у майбутній світовій війні: Гармаш В. “Війна і Ми”; Сціборський М. “Кінець одної провокації»» [2]. С. Лісіна трактувала досліджуване нами видання як газету, яка виходила тільки до 1939 року.

У 2009 році у видавництві «Гражда» вийшло у світ видання «“Стилос проти стилегів”: Карпатська Україна у журналі “Пробоем”» (1934–1943), яке упорядкував Лесь Белей під керівництвом проф. Любомира Белей [18]. У збірнику повністю або у витягах подано тексти найважливіших резонансних статей про Карпатську Україну, що публікувалися на сторінках «Пробоем» у 1934–1943 роках; подано цікавий ілюстративний

матеріал та об'ємну передмову щодо заснування, функціонування та значення самого часопису. Автори зробили спробу поділити еволюційний шлях журналу умовно на чотири періоди: перший (1934–1938) – видання регіонального спрямування з підназвою «Журнал підкарпатської молоді», в якому опубліковано політично-пропагандистські статті, вірші, оповідання, діють постійні рубрики «Студентський вісник», «Рух молоді», «Листування» та «Хроніка»; журнал має статус місячника і виходить обсягом 16 сторінок формату А5; деякі номери, наприклад, № 6 за 1934 рік, конфіскувала чеська влада за опозиційність; другий період (1939) – редакцію журналу очолив А. Гарасевич; всього вийшло 20 номерів; формат часопису збільшився до А4, розширилася тематика публікацій; навколо журналу «Пробоем» консолідувалися інтелектуали з-поміж українських емігрантів Центральної Європи; період третій (1940–1942) – журнал став авторитетним українським виданням; редагував його С. Росоха; одержав статус «Місячника культури»; щороку помітно збільшився обсяг видання; залучено до співпраці видатних українських діячів: Є. Маланюка, Є. Онацького, О. Прицака, Є. Грицака, С. Николишина, О. Флоринського, Д. Ревуцького, С. Наріжного, Л. Маслова та багатьох інших; журнал друкував Є. Плужника, Ю. Яновського, Є. Маланюка, Ю. Шевельова та ін.; четвертий період (1943) – останній рік видання; річний обсяг журналу становив 672 с.; редакція та автура не спроможні мінімізувати вплив воєнного лихоліття.

У газеті «Свобода» за 10 квітня 2009 року вміщено розлогу статтю доктора Сергія Панька «Карпатська Україна на сторінках часопису “Пробоем” (1934–1944)» [13]. Автор, маючи до диспозиції всі номери видання, описав кожен річник, акцентуючи на потужній енергетиці націєтворчості Чину: «До остаточного розпаду Чехо-Словаччини, що стався у березні 1939 року, журнал мав виразне українське національно-патріотичне спрямування. У душі поширених тоді в Європі політичних течій у ньому друкувалися статті, в яких наголошувалося на необхідності виборювання національних прав, на вирішальному значенні сильних особистостей у розбудові національних держав, на прикметних рисах ідеалістичного світогляду тощо» [13, с. 5]. Сергій Панько тлумачив назву «Пробоем», наводячи цитату з Івана Франка:

Хоч життя пробоем брати
Пориваюсь я поров,
– Ба, та волі нерв підтятий,
Орган жизни не здоров («Нічні думи»), –

як «на пробій», «навальню», «силою», «напролом»; і першим чітко констатував, що останнє число часопису вийшло у січні 1944 року, після чого журнал припинив вихід у світ. Та, власне, у 1944 році був заарештований і Степан Росоха.

Отже, часопис «Пробоем» почав виходити з грудня 1933 року. На обкладинці першого номера зазначено: «Часопис підкарпатської молоді». Відповідальний редактор: Степан Росоха. На останній сторінці знаходимо, що видання «виходить кінцем кожного місяця, крім липня і серпня», і що його «редагує редакційний кружок», а власником і видавцем є Микола Лелекач. У подальші роки існування кожний зошит журналу мав по

два-три десятки сторінок, пагінація річників – наскрізна. На початок 1939 року наклад часопису сягнув 3 500 примірників.

Згодом журнал переріс із «часопису підкарпатської молоді» у всеукраїнський «місячник культури», і на його сторінках друкувалися переважно автори української політичної еміграції [11, с. 83]. Особливо заактивізувало молодих авторів на Закарпатті оголошення редакцією «Пробоем» конкурсу на оригінальні поезії, оповідання, повісті та драми [15, с. 127] і заснування в січні 1935 року при редакції журналу конкурсної комісії, що мала за мету «оживити і всебічно поглибити літературну продукцію через виписування літературних конкурсів та нав'язання тісних зносин з письменниками» [16, с. 1]. У повідомленні було зазначено, що найкращі твори будуть нагороджені грошовими преміями і, крім того, при згоді автора будуть опубліковані у випусках «Пробоем». Твори потрібно було надсилати до червня 1935 року [16, с. 2]. Згодом термін продовжили до листопада 1935 року. Відомо, що професійну оцінку надісланих до редакції творів робили Олег Ольжич, Михайло Мухин, Олег Лашенко, Леонід Мосендз. Зокрема, Степан Росоха згадував: «Всі надіслані вірші поправляв і оформляв Ольжич, головню початкуючих поетів, через мене подавав їм свої завваги, вказівки і поради, якими вони були дуже задоволені. Деякі вірші Ольжич поправляв навіть вже випробуваним, завансованим поетам, які рівно ж були вдячні і ніколи нічого не оспорювали» [16, с. 50].

Підсумки конкурсу редакція підвела в лютому 1936 року. Одночасно вона виклала погляди націоналістичного проводу щодо завдань та мети творчої діяльності літераторів: «Письменник, головню український, мусить творити й вести національну думку, мусить творити до одного знаменника всі сили українського народу, мусить окреслювати й поширювати єдину національну волю й віру в призначення української нації. [...] На письменникові лежить велика відповідальність перед нацією. [...] Українська література мусить поборювати ворожі впливи, які розкладають українську душу. Цього український письменник не виконає, коли сам не витворить в собі дух всеукраїнського світогляду і морально не піднесеться на найвищі щаблі досконалості». І далі про конкурс: «З такими думками розбирала конкурсова комісія надіслані на конкурс твори. Комісія ствердила, що багато творів автори не викінчили як слід. Інші знову прислали твори, в яких нема нічого нового як в змісті, так і в формі, в порівнянні з попередніми їх творами вже видрукованими. Через те комісія постановила літературної нагороди й відзначення поки що не визначати нікому. Підкреслюється поки, що деякі твори можна виправити і виправлені можуть бути відзначені». Комісія детально розглянула всі жанри. Про поезію сказано: «Найкраще представлена поезія. Поети всі без виїмку змагались змалювати психічний процес, як етнографічна маса стає нацією, активного українця. Це бажання поетів дуже позитивне явище, воно вказує, що наша поезія має потенцію до скорого розвитку. Але переведення цих ідей в більшості невадале» [17, с. 18–19].

Редактори журналу Степан Росоха та Іван Ірлявський ставили за мету «виховати здорове та сильне покоління, що піднесе український нарід Підкарпаття до сили та значіння і зрівняє його з іншими народами Європи». Зрозуміло, що пробоевики підтримували ідеї пражан, ґрунт яких [ідей. – *Н. Р.*] «був зрошений уже в польських таборах для інтернованих» [5, с. 5]. «Саме там, – стверджує О. Климентова, – навколо

часопису “Веселка” зав’язалися і зміцніли контакти, які з часом переросли у взаєморозуміння, спільність поглядів на мистецтво та його роль у суспільстві, на місце поета» [5, с. 5]. Журнал «Веселка» для пражан став тим друкованим органом, який об’єднав їх ідейно, поставив доволі високий рівень мистецьких вимог, дав можливість дискутувати, відстоювати власну думку на важливі літературні питання, що зразу ж виявило розбіжність у поглядах його авторів з Д. Донцовим. Відомо, що донцовщина, вісниківство – це реакція на поразку Української національної революції [21, с. 79]. Воно «виховало, загартувало, розподілило, одмежувало і розмежувало» [...] «драглисту суміш» українського визвольного руху [21, с. 80]. Як вважає Юрій Шевельов, вісниківство, критикуючи «провінційну замріяність хуторянської України», зробило передумовою успішної боротьби міцну волю, хоча відірвало її від розуму й почуття; поставило чітко питання про потребу дисциплінованої й цілеспрямованої організації, хоч і віддалило цю організацію від народу та перетворило її на «фанатичну секту»; зацентувало на самостійності української культури і її принциповій відмінності від російської, оголосивши нещадну війну малоросіянству, роблячи ставку лише на волю і почуття ненависті; ствердило вимогу української держави, відкинувши всякі автономії і федерації, хоч і не наповнило конкретним правовим, соціальним, класовим змістом ці поняття, та все ж прищепило широким масам «вимогу держави» і чітко розмежувало українське суспільство: «Неможливо стало бути “українцем взагалі”, “просто українцем”. Можна було або належати до вісниківського табору, або недвозначно протистояти йому» [21, с. 80–83].

Донцовські ідеї «інтегрального націоналізму», вождизму, особливої ролі письменників як провідників важливих суспільних ідей, пріоритет національних інтересів, існування «еліти» і «черні», яку треба виховувати, ставлення до мистецтва як до такого, що виконує лише функцію національної ідеї, – призвели до серйозної літературної дискусії [1; 6; 7; 8; 21]. Скажімо, Богдан Ігор Антонич вважав, що справжній сучасний письменник повинен перейнятися «вищими мистецькими вартощами», «зберегти свою індивідуальність і незалежність, влити в жили мистецтва бурхливу кров наших днів, але так, щоб не перестало воно бути справжнім мистецтвом...» [1, с. 50]. «Хочу й маю відвагу йти самітно, – каже поет. – Я не мандолініст ніякого гурта. Не вистукую верлібрів на барабані дерев’яного патосу. Знаю добре, що криця й бунтарство, котурни й сурми наших поетів – це здебільша векслі без покриття» [1, с. 51]. А Євген Маланюк у праці «Думки про мистецтво» переконував, що відповідальність за долю нації є внутрішньою потребою митця, котра «толерантно визнає за художньою діяльністю незалежний простір, тобто трактує літературу в її високих естетичних принципах, де панує не рабський дух, а внутрішній чин» [10, с. 128]. І Олена Теліга вважала, що Україну може врятувати новий тип українця, що вміє жити і вмирати для своєї нації [19].

Саме такі ідеї і підтримали пробоевіки. «Хочемо, – заявляла редакція журналу, – щоби наш нарід не був лише етнографічною масою, але був нацією, сильною і свідомою своїх завдань» [15, с. 61]. І далі: «Нам, українцям, треба це добре на носі зарубати. Боротьба наша не є [...] рятуванням життя нашого від лютих злодіїв. Де ж ходить про боротьбу за життя, там годі гадати про культурність чи некультурність, про добре чи

лихе. Тут усе добре, що життя рятує, й усе лихе, що його занапащає... Не на місці у такій боротьбі й кожна м'яккість сердечна, страх, вагання та нерішучість. Де ходить про бути чи не бути, там серце мусить бути з криці, там страх, вагання та нерішучість є певний загин!

Не може бути у боротьбі за життя м'якотілості та м'яккодухости... Ми мусимо тільки мати більш розуму холодного та далекого політичної. Кожний з нас мусить своє маленьке "я" поставити за великим "Ми" Нації Української, щоб Нація Українська злилася в одну непорушну скелю з кременю, об яку розбивалися б усі ворожі хвилі, Україні загрожуючі. Усі ми мусимо пам'ятати, що життя є безупинна боротьба за існування, й хто хоче існувати, той мусить тямити боротися до перемоги. Також мусимо ми знати, що на світі панує право переможця – сила. Зрештою мусимо ми не забувати, що переможця не судять. Тому всі на боротьбу аж до перемоги!» [5, с. 59].

У «Розмові з поетом» І. К. (Іван Кошан) у 1934 році гостро критикував тих закарпатських поетів, які нарікають на погані обставини праці, не вчать, не працюють над собою, зарозумілі, не мають світогляду, «дбають не про те, щоб витягнути наше літературне життя з задушної атмосфери тисячолітнього рабства на широкі простори вільного людського духа, а за свою дешевеньку славу» [4, с. 62]. Активний читач гостро відповідає закомплексованому поетові, оцінюючи розвиток літератури значно ширше, ніж це розуміє безталанний провінційний поет, що мислить своїми загумінковими категоріями, перекладаючи вину на обставини, які «не дозволяють нам писати так дуже по-мистецьки»: «Не обставини, а ви самі винні! А втім думаєте, що Шевченко, Франко і другі наші письменники мали і мають якісь кращі обставини? Супроти них ваші обставини золоті, лише працюйте! Пригляньтесь, як ростуть і силою волі вибиваються на світових поетів наші письменники в Галичині та на східній Україні». Критик мислив всеукраїнськими категоріями, наполягав, щоб література Закарпаття доростала до загальноукраїнського рівня.

А Микола Лелекач у статті «Ідейний розвій підкарпатської літератури», визначаючи два напрями розвитку літератури Підкарпаття – московфільський і український, які різняться між собою мовою й ідеологією, пояснював, що під-карпатські українці творять все-таки одну літературу, яка віддзеркалює їхню душу й ідеали. І це є літературний здобуток народовецького напрямку. Він вбачав силу українського розвою якраз у тім, що «домашню народню традицію, пісню свідомо хоче злучити з культурою всеукраїнською» [9, с. 61]. Стаття Миколи Ле-лекача є засадничою. Автор стверджує, що московфільська література «не є нашою», а є тільки намаганням окремих письменників писати «по-панськи», їхнім бажанням «зарядити» себе між великих російських письменників, скажімо, Пушкіна чи Белого і т. д. Українське мистецтво відрікається від таких блудних синів, а московське не приймає, бо трактує їх як «хахлів» чи «мазепінців», що мають свою літературу та культуру. На підтвердження цього М. Лелекач навів слова чеха А. Гартла про те, що «література московфільського напрямку на Під-карпаттю висить між небом і землею. Поети живуть тим, що дають їм московські письменники з ХІХ в. та московські поети-емігранти. З духової скарбниці свого народу не сміють черпати, бо це розходилося б з їх московфільською ідеологією, з другої сторони, московського життя

не знають, ані не розуміють. Не мають контакту ані з московським, ані з українським життям. Доля цього напрямку в літературі вже давно у нас указана: за декілька років скажеться: “Забута література”. Отже, московфільська література є страшно штучна: творена виключно з зовнішнього акту волі, чому не відповідає багатство чуття» [9, с. 60].

Натомість література українська, як стверджує автор статті, постала під впливом народної поезії та загальноукраїнської літератури. Поети взяли з духовної скарбниці народу не тільки його мову і форму пісень, але і «його дух, психіку та ідеал» [9, с. 60]. М. Лелекач пояснив постійне шукання письменниками нових ідейних напрямів браком усталених ідей, на які міг би опертися письменницький талант. Тому поети часто переходили від однієї ідеології до іншої – «від націоналізму до комунізму і т. п., щоби потім повернути назад». Такий поступ «від місцевої народної до загальноукраїнської високоякісної літератури є одинокою доброю дорогою здорового росту підкарпатської української поезії» [9, с. 61].

Думку автора статті поділяла й редакція журналу «Пробоем». Отже, журнал намагався виховувати національно свідомих закарпатських літераторів із всеукраїнськими державницькими поглядами, розглядав письменство Закарпаття у всеукраїнському контексті. У проекті гімну про боеків, автор якого підписався «Петро Горган», сказано: «Нас єднає юнацьке завзяття, Одна воля, єдина мета: Українське цільне Закарпаття Від Попраду і аж по Кавказ» [5, с. 57].

За час існування часопису вийшло 126 номерів. На його сторінках активно друкувалися письменники, літературні критики, публіцисти, політичні і громадські діячі: Олександр Олесь, Оксана Лятуринська, Євген Маланюк, Олег Ольжич, Іван Рошко-Ірлявський, Зореслав, Василь Пачовський, Улас Самчук, Наталена Королева, Євген Онацький, Симон Наріжний, Роберт Лісовський, Остап Грицай, Леонід Білецький, Омелян Пріцак, Юрій Шерех (Шевельов), Євген Грицак, О. Думін, Вікентій Шандор, Іван Конашевич та багато інших представників української інтелектуальної еліти ХХ століття.

Отже, сміємо стверджувати, що часопис української молоді «Пробоем» став справді націєтворчим дієвим друкованим органом, що в складних політичних умовах зумів підтримати високий патріотичний дух, зорганізувавши свідомі суспільно-літературні брости до Чину в ім'я Великої України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Антонич Б.-І.* Становище поета. Слово при роздачі літературних нагород дня 31 січня 1935 / Богдан-Ігор Антонич // Усе для школи. Богдан-Ігор Антонич. – 2000. – Вип. 8. – С. 50–51.
2. http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Armia/2010_670/19.pdf
3. *Животко А.* Історія української преси / А. Животко. – К. : Наша культура і наука, 1999. – С. 317–318.
4. *І. К.* Розмова з поетом / І. К. // Пробоем. – Р. І. – Ч. 5. – Квітень, 1934. – С. 62–63.
5. *Климентова О. В.* Творчість Олени Теліги і літературно-культурологічна ситуація «празької школи» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. В. Климентова ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.

6. *Климентова О. В.* Ідеї Д. Донцова і літературна творчість пражан: від наслідування до переосмислення / О. В. Климентова // Слово і Час. – 2000. – № 8. – С. 45–54.
7. *Ковалів Ю.* Естетична концепція «філософії чину» / Ю. Ковалів // Вітчизна, 1997. – № 1–2. – С. 143–146.
8. *Ковалів Ю.* Романтична стильова течія в українській радянській поезії 20–30-х рр. / Ю. Ковалів. – К. : Наукова думка, 1988. – 128 с.
9. *Лелекач М.* Ідейний розвій підкарпатської літератури / М. Лелекач // Пробоєм. – Р. I. – Ч. 5. – Квітень, 1934. – С. 60–61.
10. *Маланюк С.* Думки про мистецтво / С. Маланюк // Українське літературознавство, 1995. – Вип. 61. – С. 125–132.
11. *Мишанич О.* Загальноукраїнський контекст літератури Закарпаття / О. Мишанич. – Ужгород : Гражда, 1996. – 98 с.
12. *Пагіря О.* Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря. – К. : Темпора, 2010. – 152 с.
13. *Панько Сергій.* Карпатська Україна на сторінках часопису «Пробоєм» (1934–1944) / Сергій Панько // Свобода. – 2009. – 10 квітня. – С. 5.
14. Перший з'їзд народовецької молоді Підкарпатської Русі в 1929 р. – Державний архів Закарпатської області. – Ф. 2. – Оп. 2. – Спр. 53. – Арк. 89–95.
15. Пробоєм. – Р. II. – Ч. 11–12, листопад–грудень 1935. – С. 61–130.
16. Пробоєм. – Р. II. – Ч. 1–2, січень–лютий 1935. – С. 1–60.
17. Пробоєм. – Р. III. – Ч. 2, лютий, 1936. – С. 28–40.
18. Стилос проти стилетів: Карпатська Україна у журналі «Пробоєм» (1934–1943): упоряд., передм. та прим. Л. Белея. – Ужгород : Гражда, 2009. – 232 с. – (Серія Ucrainica: ad fonts ; кн. 5).
19. *Теліга О.* Партачі життя / Олена Теліга // Збірник / Олена Теліга ; за ред. Ждановича О. – Детройт–Нью-Йорк–Париж, 1977. – С. 105–120.
20. *Шандор В.* Спомини. – Т. I: Карпатська Україна (1938–1939) / В. Шандор. – Ужгород : Гражда, Нью-Йорк: Карпатський Союз, 1996. – 388 с.
21. *Шерех Ю.* Донцов ховає Донцова / Ю. Шерех // Пороги і запоріжжя : у 3 т. Т. III. – Харків : Фоліо, 1998. – 431 с.

*Стаття надійшла до редколегії 10.02.2016
Прийнята до друку 20.05.2016*

STATE-BUILDING DEED OF «THE PROBOYEM» MAGAZINE (1933–1944)

Nataliya REBRYK

*Transcarpathian Art Institute,
38 Mynaiska Str., 80, Uzhhorod, Ukraine, 88015*

The article analyzed the activity of «The Proboyem» youth magazine of the Precarpathian Ukrainians, which was published in Prague in the 30–40s. Important cultural, art, state-building and national liberation issues were revealed on the pages of this magazine.

Keywords: magazine, nation, Ukrainian Precarpathia, Carpathian Ukraine, national liberation struggle, Ukrainian cultural nationalism.